

ONDERLIGGENDE DYNAMIEKEN VAN ANTISOCIAAL GEDRAG

A.C. de Wit- de Visser; M.J.N. Rijckmans, J.K. Vermunt & A. van Dam

Gebaseerd op: De Wit- de Visser, A.C., Rijckmans, M.J.N., Vermunt, J.K. & Van Dam, A. (2023). Pathways to antisocial behavior: a framework to improve diagnostics and tailor therapeutic interventions. *Frontiers in Psychology*, 14. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.993090>.

INTRODUCTIE

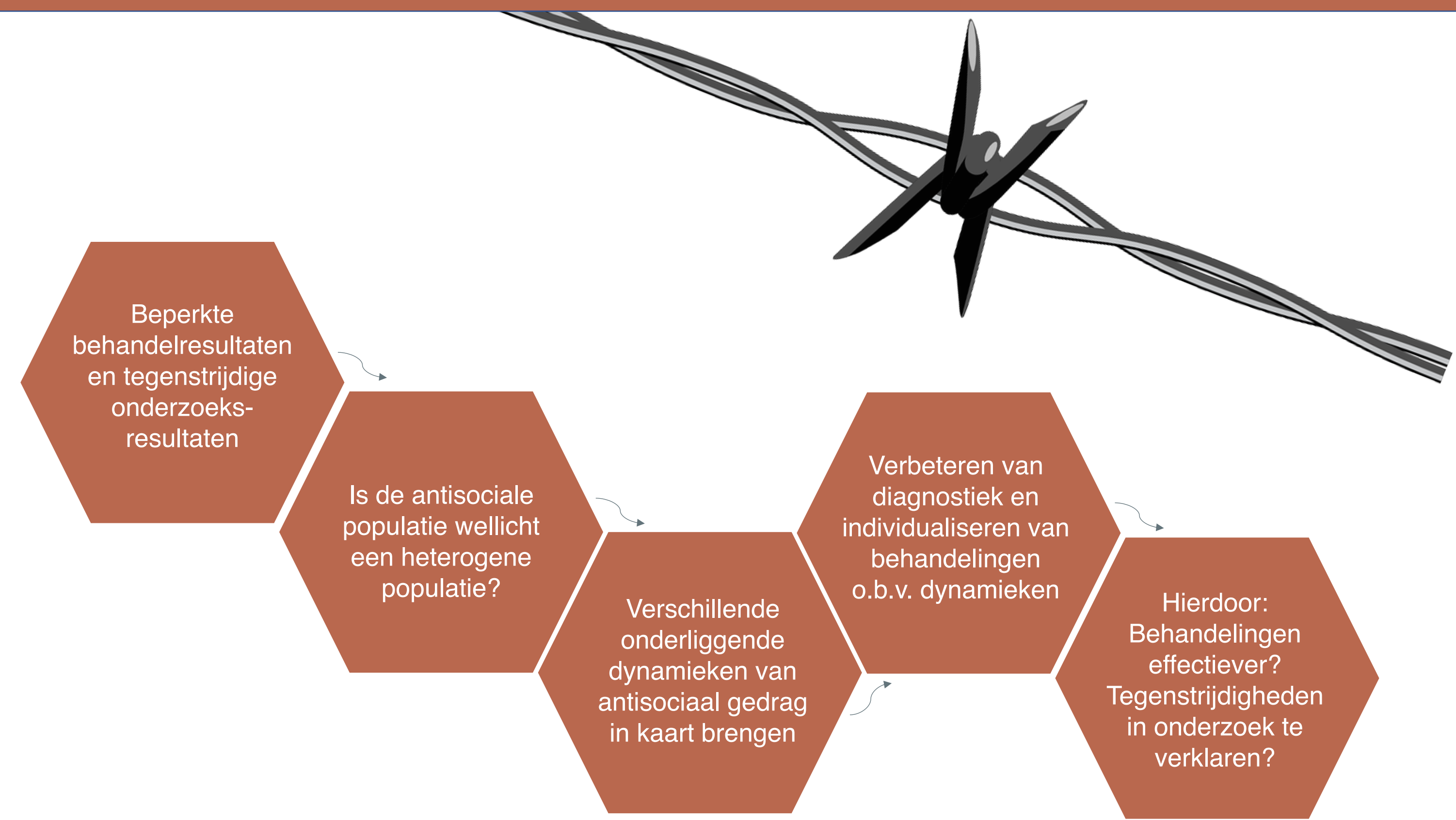
Antisociaal gedrag is veelvoorkomend binnen de ggz-populatie. Niet alleen bij de antisociale persoonlijkheidsstoornis (ASPS), maar ook bij andere stoornissen, zoals ADHD, verslaving, autisme en andere cluster-B persoonlijkheidsstoornissen. Ondanks de grote impact van antisociaal gedrag zijn er geen evidence-based behandelingen beschikbaar voor ASPS-problematiek. Ook de effectiviteit van bestaande behandelingen is beperkt.

Wetenschappelijk onderzoek laat tegenstrijdige resultaten zijn wat betreft factoren die een rol spelen bij het ontstaan en voortduren van antisociale problematiek. Onderzoekers rapporteren uiteenlopende resultaten over de rol van bijvoorbeeld emotieherkenning, mentaliserend vermogen, trauma en persoonlijkheidstrekken. Ook is er geen algemeen geaccepteerd verklarend model voor antisociaal gedrag. Dit beperkt het begrip van antisociaal gedrag. Hierdoor is het ook voor therapeuten lastig om de juiste behandeling te kiezen. Mede hierdoor is motivatie van therapeuten om te werken met antisociale problematiek gering.

De vraag is of de beperkte behandelresultaten en de tegenstrijdige onderzoeksresultaten verklaard zouden kunnen worden door de heterogeniteit van deze populatie. Zijn er mogelijk verschillende onderliggende factoren (dynamieken) die antisociaal gedrag verklaren? De Wit- de Visser en collega's (2023) ontwierpen een conceptueel model (zie figuur 1) waarin verschillende 'pathways' naar antisociaal gedrag worden voorgesteld. Deze pathways representeren dynamieken die onderliggend zouden kunnen zijn aan antisociale problematiek.

Met dit model wordt beoogt om op basis van deze dynamieken de diagnostiek binnen de antisociale populatie te verbeteren en behandelingen te individualiseren. Op dit moment is er een brede dataverzameling opgezet om het conceptueel model empirisch te testen.

Verbeteren van diagnostiek en individualiseren van behandelingen

Waarom gedragen mensen zich prosociaal?

Antisociaal gedrag kan worden gezien als tegenhanger van prosociaal gedrag. Ieder mens kan zich in meer of mindere mate prosociaal of antisociaal gedragen. Centraal hierin staat de 'reciprocal altruism theory' van Trivers (1971). Deze theorie gaat ervan uit dat prosociaal gedrag, evolutionair gezien, voordelig is om te kunnen overleven. Waarom gedragen sommige mensen zich dan antisociaal? Twee factoren lijken hierbij van cruciaal belang: vertrouwen en wederkerigheid. Om je prosociaal te kunnen gedragen moet je enerzijds anderen kunnen vertrouwen, en anderzijds de vaardigheden en de motivatie hebben om wederkerig gedrag te vertonen. Als er sprake is van wantrouwen of verminderde vaardigheden of motivatie om wederkerig te zijn, is de kans groter dat mensen zich antisociaal gaan gedragen.

Vertrouwen en wederkerigheid worden gezien als centrale factoren in het conceptueel model (figuur 1). De rol van deze factoren wordt verder toegelicht bij de dynamieken van antisociaal gedrag.

DYNAMIEKEN

Pathway 1: Vertrouwen

De eerste route naar antisociaal gedrag is gebaseerd op een gebrek aan vertrouwen. Een basis voor vertrouwen vindt zijn oorsprong in de kindertijd. Ieder mens heeft veiligheid als centrale basisbehoefte. In lijn met de hechtingstheorieën van Erikson (1963 en Bowlby (1969), is de kans groter op het ontwikkelen van wantrouwen richting anderen als gedurende het leven terugkerende onveiligheid wordt ervaren (bijvoorbeeld kindermishandeling, onveiligheid in hechting). Dit worden ook wel negatieve cognitieve-affectieve schema's van wantrouwen genoemd.

Een deel van de antisociale populatie is bekend met traumatische ervaringen gedurende het leven. Dit vergroot het risico op het ontwikkelen van deze schema's van wantrouwen. Wantrouwen kan leiden tot een 'biased' perceptie van de sociale realiteit. Bij het interpreteren van sociale informatie is hierbij de kans groter dat intenties van anderen als negatief (niet te vertrouwen) worden gelabeld. Dit staat ook wel bekend als een 'hostile attribution bias' (HAB); een bias voor vijandigheid. HAB wordt gerelateerd aan een vergroot risico op het vertonen van reactieve agressie. Dit wordt ingezet als beschermingsmechanisme om de vijandige ander op afstand te houden. De hypothese is dan ook dat interpersoonlijk trauma leidt tot wantrouwen en een bias voor vijandigheid. Deze bias vergroot de kans op reactieve agressie.

Pathway 2: Wederkerigheid (vaardigheden)

De tweede route naar antisociaal gedrag is gebaseerd op een verminderd vermogen om prosociaal gedrag te laten zien. Voor prosociale interactie zijn vaardigheden nodig om andermans perspectief in te nemen. Dit wordt ook wel mentaliserend vermogen genoemd. Binnen de antisociale populatie zijn tekorten gevonden op het gebied van mentaliserend vermogen, zoals het vermogen om emoties te herkennen en op perspectieffinname. Dit wordt hypomentaliseren genoemd.

Zowel biologische als omgevingsfactoren kunnen bijdragen aan hypomentaliseren. Op cognitief niveau kan bijvoorbeeld impulsiviteit het vermogen tot mentaliseren beïnvloeden. Te snel beslissingen maken over wat anderen voelen, kan bijdragen aan hypomentaliseren. Daarnaast is een veilige hechting noodzakelijk om een gezond mentaliserend vermogen te ontwikkelen. Verstoorde hechting leidt tot een verminderde mogelijkheid om mentaliserend vermogen aan te leren. Binnen het 'Violence Inhibition Model' kan mentaliserend vermogen worden gezien als een sterke remmende factor in het uiten van antisociaal gedrag. Het zien van het lijden van anderen remt destructief gedrag. De hypothese is dan ook dat hypomentaliseren de kans vergroot op zowel reactief als proactief antisociaal gedrag.

Pathway 3: Wederkerigheid (vaardigheden + motivatie)

De derde route naar antisociaal gedrag is gebaseerd op verminderde vaardigheden én motivatie om prosociaal gedrag te vertonen. Binnen de antisociale doelgroep lijkt een klein deel van de populatie relatief intacte cognitieve vaardigheden te hebben om te mentaliseren. Emoties kunnen worden herkend en er kan worden nagedacht over de gevolgen van het gedrag. Echter lijkt er een beperking te zijn in het kunnen meevoelen met de mentale staat van anderen; een tekort in *affectief* mentaliseren.

Beperkt affectief mentaliseren lijkt voornamelijk een biologische basis te hebben. Onderzoekers rapporteren dat een deel van de populatie een verminderd vermogen heeft tot empathie. Ook lijkt deze groep niet goed in staat om (affectieve) cues die buiten hun doelgedrag vallen mee te nemen in het maken van beslissingen (attention-bottleneck). Beide factoren dragen mogelijk bij aan affectief hypomentaliseren. Gehypothetiseerd wordt dat affectief hypomentaliseren leidt tot 'callous-unemotional' persoonlijkheidstrekken; een gebrek aan empathie, schuldgevoelens en berouw. Dit kan leiden tot voornamelijk proactief antisociaal gedrag, gericht op eigen doelen en gewin.

Voor referentielijst zie: De Wit- de Visser, A.C., Rijckmans, M.J.N., Vermunt, J.K. & Van Dam, A. (2023). Pathways to antisocial behavior: a framework to improve diagnostics and tailor therapeutic interventions. *Frontiers in Psychology*, 14. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.993090>.

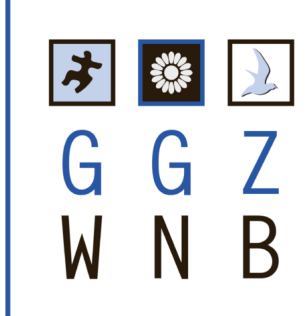
Vervolgonderzoek Conceptueel model

Vervolgonderzoek Pathways en conceptueel model testen

Dataverzameling Cliënten in BGGZ, SGGZ en forensische (poli)klinieken (incl. TBS)

Variabelen Trauma Mentaliserend vermogen Persoonlijkheid Impulsiviteit Psychopathische trekken Antisociaal gedrag Wederkerigheid

Instrumenten Interview Vragenlijsten Emotieherkenning Virtual Reality

Correspondentie: Brenda de Wit- de Visser - a.c.devissier@tilburguniversity.edu
Symposium Netwerkgorg – 20-04-2023